

*Ihanteista toteutukseen***MITÄ ELINIKÄINEN OPPIMINEN ON OIKEASTI KÄYTÄNNÖSSÄ?**

Elinikäisen oppimisen malli Suomessa on tiivistettävissä kolmeen ydintavoitteeseen:

siihen, että koko aikuisväestöllä on valmiudet varautua ja sopeutua yhteiskunnan muutoksiin jatkuvan oppimisen avulla; siihen, että koko aikuisväestöllä olisi tosiasialliset mahdollisuudet jatkuvaan oppimiseen; sekä siihen, että julkisen koulutusjärjestelmän ulkopuolella tapahtuva oppiminen nostetaan koulutusjärjestelmässä tapahtuvan oppimisen rinnalle.

Näin luonnostelee opetusneuvos Jorma Ahola elinikäisen oppimisen edistämistä suomalaisessa elämänmenossa.

Miten oppimisen taivas-osakkaaksi käytännössä voisi päästä?

“Tavoitetilana, jonka suuntaan politiikan eri lohkoilla tulisi pyrkiä, elinikäinen oppiminen merkitsee opetusministeriön kaavauiluissa:

- 1 oppimisen lähtökohtaeroja tasaavaa, kattavaa varhaiskasvatusjärjestelmää,
- 1 oppimistaitojen (oppimaan oppimisen) kehittymistä peruskoulutuksen aikana,
- 1 työelämään siirtyvän ikäluokan korkeaa koulustasoa,
- 1 nuorten saumatonta siirtymistä koulutuksesta työelämään,
- 1 heikon tai vanhentuneen peruskoulutuksen

omaavien aikuisten mahdollisuuksia kohottaa peruskoulutuksensa tasoa tai saattaa se ajan tasalle,

- 1 aikuisten mahdollisuuksia ajantasaistaa ja kehittää osaamistaan ja parantaa oppimistaitojaan sekä
- 1 oppimista edistäviä työnteon malleja.“

“Nuo luetellut tavoitetilat tarvitsevat kuitenkin tukevia järjestelmiä. Sellaisia ovat opiskelun aikaisen toimeentulon eri elämäntilanteissa turvaavat taloudelliset tukijärjestelmät, julkisen koulutusjärjestelmän ulkopuolella tapahtuvan oppimisen nostamista koulutusjärjestelmässä tapahtuvan oppimisen rinnalle, työnantajien kannustamista henkilöstön kehittämiseen sekä opetushenkilöstön ammattitaidon jatkuvan uudistamisen takaavaa järjestelmää. Tarvitaan myös kattavaa ja ajantasaista koulutus- ja tukijärjestelmien tiedotus- ja neuvontapalvelua.“

Koulutuspolitiikan uudet painotukset

Opetusministeriössä on kaavailtu koulutuspolitiikan lähivuosien painotuksia. Ne konkretisoidut luonnollisesti hallituksen poliittisena tahtona ja toimenpiteinä.

Jorma Ahola:
“Ei Suomen koulutuspolitiikassa ole odotettavissa kurssin kääntämistä johonkin kokonaan uuteen, mutta sen sijaan elinikäinen oppimisen tavoite tuo joitakin uusia painotuksia.

Mihin konkreettisesti pyritään?

“Ensiksikin on syytä saada edelleen nostetuksi työmarkkinoille siirtyvien nuorten peruskoulutustaso. Siinä onkin viime vuosina edistytty monin tavoin. Noin 94 prosenttia peruskoulun päättävistä nuorista jatkaa nykyään opintojaan ammatillisessa peruskoulutuksessa tai lukiossa. Siihen on päästy mm. aloituspaikkojen mitoituksella. Tilastojen mukaan suorittaneiden osuus on kuitenkin vain 82 prosenttia. Se merkitsee, että lähes joka viides nuori siirtyy työmarkkinoille pelkän peruskoulun varassa. Elinikäisen oppimisen perusta jää heillä liian heikoksi.”

Kolmannen asteen koulutuksessa eli siis yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa on aloituspaikkoja noin 70 prosenttia suhteessa toisen asteen koulutuksen päättävän ikäluokan kokoon. Ammattikorkeakoulujärjestelmän luonti ja vakiinnuttaminen on kaikkien tässä tärkeä koulutuspoliittinen aikaansaannos. Kun ammatillinen peruskoulutus kokonaisuudessaan laajennetaan kolmivuotiseksi, päästään lähivuosina tilanteeseen, jossa kaikilla ammatillisen peruskoulutuksen suorittaneilla on yleinen jatko-opintokelpoisuus kolmannen asteen koulutukseen.”

Jorma Ahola:
“Opetusministeriössä kaavaillaan, että vähintään toisen asteen tutkinnon suorittaneiden osuus ikäluokasta pitäisi saada nostetuksi 90 prosenttiin ja kolmannen asteen tutkinnon normiajassa suorittaneiden osuus osuus prosenttiin. Tämä tietysti edellyttää, että nuoria tuetaan eri toi-

Jorma Ahola

menpitein hakeutumaan koulutukseen ja viemään opintonsa loppuun.”

Keski-ikäisten peruskoulutuksessa puutteita

Kenties vielä tuntuvampi ongelma on se, että meillä Suomessa on lähes miljoona työikäistä aikuista, jotka ovat pelkän peruskoulutuksen varassa. Heistä 650 000 lasketaan työvoimaan kuuluviksi. Ikäryhmittäin jakauma on vuoden 1995 tilastojen mukaan seuraavanlainen:

55-64 -vuotiaista suomalaisista 63 prosenttia oli vailla perusasteen jälkeistä koulutusta, 45-54 -vuotiaista 41 ja vielä 35-44 -vuotiaistakin 26 prosenttia.

“Koulutustaso ei sinänsä kerro, onko ihmisellä jatkuvan oppimisen mahdollistava tieto- ja taitoperusta. Osa on voinut hankkia tällaisen perustan työkokemuksella ja muulla kuin *tutkintoon johtavalla* koulutuksella. Toisaalta kauan sitten suoritettu tutkinto voi olla niin vanhentunut, että se ei enää muodosta riittävää perustaa uudelle oppimiselle”, Jorma Ahola muistuttaa. “Kysymys on kuitenkin vakava, sillä jos tällaisilta henkilöiltä menee työpaikka alta, tilanne on kokonaisuudessaan heikko.”

Kysymys ei kuitenkaan ole vain huonosti koulutettujen työllistymisen ongelmasta, vaan myös työvoiman saannin vaikeutumisesta. Tällä vuosikymmenellä on työvoiman koulutustason ja työpaikkojen koulutusastevaatimusten välinen ero kasvanut merkittävästi. Nuoren koulutetun ikäluokan ja tiettyjen osaamisalueiden ylikysyntä aiheuttaa jo nyt nähtävissä olevia ongelmia

työmarkkinoilla. Osaamisen uudistuminen on liiaksi painottunut nuorten työmarkkinoille tuloon varaan. Työmarkkinoiden toimivuuden kannalta tärkeäksi kysymykseksi saattaa jo lähitulevaisuudessa tulla työvoiman saannin turvaaminen tilanteessa, jossa nuoren ikäluokan rajallisuus on kilpailukyvyyn ja kasvun este. Voidaan ennakoida, että työnantajat sellaisessa tilanteessa alkavat etsiä työvoimaa myös aikaisemmin torjumiansa vanhempien ikäluokkien ja työttömien joukosta tinkimättä silti vaadittavasta koulutustasosta.

“Opetusministeriö aikoo käynnistää aikuisten peruskoulutustason parantamisohjelman. Tavoitteena on parantaa aikuisten mahdollisuuksia tutkintonsa tason nostamiseen tai vanhentuneen tutkintonsa ajantasaistamiseen. Erityisesti kiinnitetään huomiota niihin, jotka ovat vailla perusasteen jälkeistä koulutusta. Koulutukseen hakeutumista ja opintojen läpiviemistä tuetaan tiedotuksella, henkilökohtaisella neuvonnalla, henkilökohtaisten opiskeluohjelmien laatimisella ja opinto-ohjauksella“, kertoo Jorma Ahola.

Oppimistaidot ratkaisevat

Jatkuva oppiminen edellyttää oppimistaitoja. Oppimistaidot on eri yhteyksissä määritelty hieman eri tavoin riippuen osittain siitä, onko kyse oppilaitosmuotoisesta opiskelusta vai laajemmin oppimisesta eri ympäristöissä. Oppilaitosyhteyksissä oppimistaitoisella ihmisellä katsotaan olevan yleensä ainakin seuraavia taitoja:

- 1 taitoa opiskella itsenäisesti, itseohjauksellisuutta;
- 1 taitoa suunnitella omaa opiskeluaan;
- 1 monipuolisia ja tarkoituksenmukaisia tiedonhankintataitoja;
- 1 taitoa arvioida omaa oppimista ja oppimisprosessia; ja
- 1 taitoa työskennellä yhteistoiminnallisesti.

Kun näkökulmaa laajennetaan kaikissa ihmisten elämänympäristöissä tapahtuvaan oppimiseen, oppimistaidotkin nähdään laajempina. Oppimistaitoisella ihmisellä voidaan katsoa olevan esimerkiksi seuraavia ominaisuuksia:

- 1 taitoja hahmottaa ja ratkaista eteen tulevia ongelmia;
- 1 kykyä käyttää ja kehittää osaamistaan luonnollisen elämän tilanteissa;
- 1 aktiviteettia ja halua asettaa tavoitteita ja ohjata omaa toimintaansa; ja
- 1 yleistä halua muuttua ja kehittyä.

“On tärkeää, että nuoret oppivat myös oppimaan peruskoulutuksensa aikana. Vaikka edistystä tässä suhteessa onkin tapahtunut, lisätoimenpiteitä tarvitaan. Yksi keino, jolla oppimistaidot voitaisiin saada koko koulutuskentän huomion kohteeksi, voisi olla niiden nostaminen keskeiseen asemaan, kun opetushallitus seuraavan kerran uudistaa opetussuunnitelmien perusteita“, Ahola pohdiskelee.

Alussa mainituista ydintavoitteista voi saada sen kuvan, että elinikäinen oppiminen on vain nuorten ja työikäisten asia. Onko tämä tulkinta oikea?

“Tulevaisuudessa eläkeikäisen väestön määrä kasvaa ja keskimääräinen eläkkeelläoloaika pitenee, jolloin eläkkeelläolon aikana ehtii nopeasti muuttuvan yhteiskunnan toimintatavoissa tapahtua huomattavia muutoksia. Nämä muutokset edellyttävät myös eläkeläisten perustaitojen päivittämistä.“

“Uusien asioiden opiskelu on myös tärkeä henkisen vireyden ylläpitäjä. Henkinen vireys pidentää eläkeiän aktiivista aikaa, parantaa elämän laatua ja on omiaan vähentämään sosiaalisen avun tarvetta. Tässä työssä vapaalla sivistystyöllä on yhteiskunnallisesti ensiarvoisen tärkeä tehtävä.“

Ydintavoitteita on myös se, että osaamiselle annetaan arvo riippumatta siitä, onko osaaminen saatu oppilaitoksissa vai niiden ulkopuolella?

“Kyllä. Koulutuspolitiikka ei voi jatkossa olla oppilaitospolitiikkaa, vaan muuttuva maailma edellyttää muuallakin opitun tunnustamista. Yksi syy on se, ettei yhteiskunnalla yksinkertaisesti ole taloudellisia mahdollisuuksia laajentaa muodollista koulutusta. Toinen syy on itse oppimi-

sen ymmärtämisessä. Yksi edellä puhumiemme oppimistaitojen piirre on kyky käyttää ja kehittää osaamistaan luonnollisissa elämäntilanteissa. Muodollisessakin koulutuksessa, kuten lukiossa, ammatillisessa peruskoulutuksessa, ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa, on tarpeen kannustaa opiskelijoita käyttämään entistä enemmän työelämää ja harrastustoimintaa ympäristöinä, joissa voi oppia myös koulutuksen tavoitteiden kanalta hyödyllisiä asioita. Se merkitsee työelämälähtöisiä oppinäytetöitä, harjoittelujaksoja ja esimerkiksi lukiodiplomeita“, sanoo Ahola.

Jo nyt tutkintotavoitteisessa koulutuksessa oppilaitosten lakisääteisenä velvollisuutena on lukea hyväksi muualla suoritettut vastaavat opinnot. Muun oppilaitoksen ulkopuolella hankitun osaamisen tunnustamisesta ei ole sen sijaan olemassa säännöksiä eikä yhtenäisiä käytäntöjä.

Ahola kertoo opetusministeriön suunnitteleman ohjelmaa, jossa kehitetään työssä, kansalaistoiminnassa, harrastuksissa ja aikaisemmassa opiskelussa hankitun osaamisen arviointia ja tunnustamista. Näin nuoret ja aikuiset voivat täysimääräisesti hyödyntää hankki-mansa osaamisen tutkintojen suorittamisessa ja henkilökohtaisten opiskeluohjelmien laatimisessa.

Tiedotusta ja neuvontaa

Erilaisia oppimismahdollisuuksia on nykyisin niin paljon ja niiden rahoitusmuodot niin moninaisia, että ihmisten on aikaisempaa vaikeampaa tehdä riittävään informaatioon perustuvia päätöksiä oppimishajelmistaan. Internet tarjoaa ensi kerran todellisen mahdollisuuden levittää kattavasti ja laajasti ajantasaista tietoa ja neuvontaa. Lähitulevaisuudessa tietoverkkojen käyttö lisääntyy nopeasti ja ne tulevat entistä useammin ulottuville.

Kehittynyt tekniikka ja tiedonhakutaitojen edistyminen eivät kuitenkaan ratkaise internetissä olevan informaation massiivisuuden ja jäsentymättömyyden tuomaa ongelmaa. Vaikka tietoa hakeva täsmällisesti tietäisi mitä etsii, hänelle ratkaiseva kysymys on se, kuinka tieto löytyy ja keneltä hän voi saada apua etsinnässään.

Hakuautomaatti- ja vastaavat muut palvelut ovat riittämättömiä varsinkin niille kansalaisille, joilla ei ole kehittyneitä tiedonhakuvalmiuksia ja internetin käyttökokemusta.

Mitä tietokantoja nyt on ja mitä keinoja viranomaisilla on parantaa koulutustietojen löytymistä?

“Tärkeimpiä tietokantoja ylläpitävät opetushallitus, työministeriö ja Tietotekniikan kehittämiss keskus. Näiden tietojärjestelmien avulla kansalainen ei kuitenkaan pysty juurikaan arvioimaan ja vertailemaan eri vaihtoehtoja ja sitä, miten erilaiset opiskelumahdollisuudet soveltuvat juuri hänen tilanteeseensa.

Opetusministeriö on kehittämässä internetiin perustuvaa valtakunnallista ja kattavaa tieto- ja neuvontapalvelua:

“Palvelu on suunnattu kaikille suomalaisille, jotka peruskoulun jälkeen etsivät opiskelumahdollisuutta koulutusjärjestelmän eri tarjontamuodoista. Palvelut tuotetaan verkossa jo valmiina olevista tietolähteistä toimittamalla, kehittämällä palvelupaketteja omana tiedontuotantona ja järjestämällä vastausverkoston avulla interaktiivisia neuvontapalveluita“, Jorma Ahola lupaa.

Tavoitevisioissa oppijat ovat uudistuvia ja oppimistaitoisia. Entä opettajat? He ovat kuitenkin avainasemassa?

Jorma Ahola: “Opetushenkilöstön oma ammattitaito onkin erittäin suuri kysymys. Opetushenkilökuntaan kohdistuvat melkoiset kvalifikaatiovaatimukset. Pääosa opetushenkilöstöstä on kuntien tai valtion palveluksessa tai pääosin julkisella tuella toimivissa yksityisissä oppilaitoksissa. Julkisen talouden kireys rajoittaa mahdollisuuksia kehittää riittävästi henkilöstöä. Juuri nyt on kuitenkin käynnistynyt kaksi merkittävää koulutusohjelmaa. Toinen on ammatillisen koulutuksen opetushenkilöstön koulutusohjelma TUKEVA ja toinen on vapaan sivistystyön piirissä toimivien kouluttajien ja opettajien koulutusohjelma VSOP. Molemmista on lupa odottaa hyviä tuloksia“, Jorma Ahola uskoo.